

144

Kuka oli samojedikielten tutkija A. Sprogis?

Unkarin Tiedeakatemian julkaisuissa ilmestyi v. 1952 Irene Sebestyén-Némethin toimittamana »Wörterverzeichnis und grammatikalische Aufzeichnungen aus der Kanin-Mundart des Jurak-Samojedischen».¹ Tämän sanastoaineksen on koonnut ja varustanut kieliopillisilla huomaautuksilla A. Sprogis. Kansallisuudeltaan hän on ollut, kuten hänen nimensä osoittaa, epäilemättä lättiläinen.²

Tämän käsinkirjoitetun aineksen kirjavista vaiheista — ne kulkeutuivat kauan kädestä käteen ja julkaistiin vasta n. 40 vuotta kirjoitetuksi tulonsa jälkeen — kertoo Irene Sebestyén-Németh julkaisussa olevassa esipuheessa. Sitä vastoin tiedot itsestään A. Sprogisista ovat varsin niukat. Tiedetään vain, että hän oleili jonkin aikaa jurakkisamojedien parissa Kaninin niemimaalla, jossa hän keräsi nyt julkisuuteen tulleen aineksen. Tiedetään vielä, ettei hän ollut mikään suomalais-ugrilaisten kielten tutkija eikä yleensääkään lingvisti ja että hän ei tuntenut Castrénin teoksia. Joistakin luultavasti A. Sprogisista itsestään riippumattomista syistä hänen oli pakko keskeyttää kieliaineksen keruu ja panna kokoelmansa julkaisukuntoon vajavaisiksi jääneiden muistiinpanojensa perusteella (ks. mt., esipuhe, s. 99).

Tiedetään vielä, että A. Sprogis ensinnä laati teoksensa venäjän kielellä, mutta myöhemmin dresdeniläisen prof. A. Jacobin neuvosta muokkasi sen saksankieliseen asuun (huolimatta varsin puutteellisesta saksan kielen taidostaan).

Se, ettei saatavissamme ole tämän enempiä elämäkertatietoja A. Sprogisista, johtuu ensimmäisestä maailmansodasta. Oletettavasti tekijä ei ollut enää elossa tämän maailmanpalon ja sitä seuranneiden Venäjän vallankumouksen ja julman kansalaissodan jälkeen. Muuten olisi vaikea ymmärtää, miksi häntä myöhemmin, olojen rauhoituttua, ei enää lainkaan olisi kiinnostanut käsikirjoituksensa kohtalo.

Tämän artikkelin kirjoittaja on onnistunut saamaan eräitä enemmän tai vähemmän varmoja tietoja A. Sprogisista. Eräaseen lätinkielisessä aikakauskirjassa *Ceļa Zīmes*, n:o 16, Lontoo 1953, julkaisemaani artikkeliin (*A. Sprogis — samojedu valodas pētnieks* = A. Sprogis, samojedikielten tutkija), jossa lyhyesti kerrottiin yllä mainitusta, vähän aiemmin ilmestyneestä A. Sprogisin teoksesta ja hänestä itsestään, liitettiin kehoitus lukijalle. Siinä pyydettiin henkilöitä, joilla oli tietoja tästä samojedien tutkijasta, lähettämään ne lehden toimitukselle.

Tämä kehoitus tuottikin tuloksia. Herra Jānis Kreišmanis (lättiläinen, asuu nykyisin Sydneyssä Australiassa) on lähettänyt minulle pitkäkhön kirjeen. Siinä hän

¹ Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, Tom. 2, Fasc. 1—2, Budapest 1952, s. 97—188.

² Sukunimi *Sprogis* (lät. *sprogis* ♂: *spruōģis* 'kiharapää') on melko yleinen monin paikoin Latviassa.

kertoo henkilöstä, jota hän pitää mainittuna samojedinauksen kerääjänä. Hän kirjoittaa mm. seuraavaa:

»Ihmisiä, joiden sukunimi oli Spruogis, olen tavannut monia eri piireissä. Se Spruogis, josta kerron, tulee tässä lähinnä kysymykseen.

Isäni toimi v. 1906 työnjohtajana teräsvalimossa ja mekaanisessa tehtaassa Kurganin kaupungissa, Tšeljabinskin piirissä Tobolskin kuvernementissa (Siperiassa). Silloin olin 9-vuotias ja nyt [= v. 1954] 57:n ikäinen. Hän [= isäni] oli tekemisissä monien erilaisissa sosiaalisissa asemissa olleiden miesten kanssa, etupäässä venäläisten. Kun hän oli tavannut jonkun virolaisen tai lietualaisen, hän kertoi siitä illalla iloisen uutisena kaikille talon asukkaille. Oli sangen kylmä jouluaattopäivä [vuotta ei kirjeessä mainita]. Isäni tuli huoneeseemme seurassaan solakka, turkkiin pukeutunut vieras mies. — — — Vieras tuli luoksemme, tervehti äitiäni ja minua. Hän puhui latin kieltä. Isäni mainitsi hänen nimensä olevan Spruogis. Hän oli usein tavannut isäni. Isäni osasi saksaa ja kykeni siksi auttamaan häntä erään kirjoituksen kääntämisessä. Tännään hän [= Spruogis] tahtoi nähdä lättiläisen työnjohtajan perheen. — — — Tehtaassa valettaisiin hänelle hänen tilauksensa mukainen hammaspyörä.

Illalla hilpeän keskustelun aikana hän kertoi, että Baltian aateliset olivat tuominneet hänet 15 vuodeksi Siperiaan. Nuo 15 vuotta hän oli viettänyt napapiirin takana samojedien keskuudessa — hän ei puhunut mitään pahaa [tästä elämästään]. Kun hän oli suorittanut rangaistuksensa ja jälleen tullut vapaaksi mieheksi, hän sai matkustaa minne tahansa. Tulevaksi asuinpaikakseen hän oli valinnut Tšeljabinskin piirin Tobolskin kuvernementissa. Täältä Spruogis oli ostanut tsaarin hoville kuuluvaa maata 35 desjatinaa ja rakentanut sille talonpoikaistalon lättiläiseen tapaan. Venäläiset kutsuivat sitä nimellä *Займка Цпогюс* [= Sprogisin viljelys(tila)]. Voolostin nimen olen unohtanut. 60 virstan päässä Kurganista sijaitti tämä kaunis, rikas ja tuottoisa tila. Vihamiehistään Spruogis sanoi: »He tahtoivat masentaa minut, mutta minä tulin [vielä] mahtavammaksi.»

Siinä herra Jānis Kreišmanisin tiedot. Ikävä kyllä en ole onnistunut saamaan häneltä enempää tietoja A. Sprogisista.

Onko sitten tämä yllä esitetyssä kirjeessä mainittu Sprogis juuri se henkilö, joka on koonnut samojedilaisen kieliaineiston?

Useat tosiasiat näyttävät tukevan tätä oletusta. Ensinnäkään ajankohtaa koskevat tiedot eivät sitä vastusta. Jos Sprogis v. 1906 jo oli vapaa mies ja oman tilan omistaja (ja tuolloin tilasi koneisiinsa hammaspyöriä) — ja oli sitä ennen suorittanut loppuun 15-vuotisen rangaistuksensa pakkosiirtolassa — niin oikeudenkäynnin häntä vastaan on täytyntä tapahtua suunnilleen vv. 1888—1890. Hän itse on tässä tapauksessa voinut olla syntynyt n. 1868—1870; vuonna 1906 hän oli 36—38-vuotias. Kaikesta päättäen hän ei ollut tuolloin mikään vanhus, vaan aktiivinen, yritteliäs mies, joka oli hankkinut paraikaa hoitamansa uuden suuren maatilan, vieläpä rakentanut uuden päärakennuksen isänmaansa Latvian talonpoikaistalojen mallin mukaan. Myös se, että hän käänsi jotain kirjoitelmaa saksaksi, viittaa heikentymätömään henkiseen vireyteen.

Koska A. Sprogisin käsikirjoitus ennen toukokuun 8 päivää 1914 on ollut useiden

saksalaisten ja itävalta-unkarilaisten kielentutkijain käsissä (prof. A. Jacobin. H. Stummen, jälleen A. Jacobin, sitten J. Némethin, B. Munkácsin, J. Szinnyein, jälleen J. Némethin, ks. Irene Sebestyén-Németh, mp., esipuhe, s. 100—), on selvää, että tämä teos on ollut valmiiksi kirjoitettuna jo muutamia vuosia ennen 1914:ää, suunnilleen ehkä 1908—1910. Tämä sopii hyvin J. Kreišmanisin tietoihin: vuoden 1906 lopussa ja vuoden 1907 alussa askarteli Sprogis vielä jonkin saksankielisen kirjoitelman parissa ja kysyi neuvoa Kreišmanisin isältä.

Toiseksi: onko syytä otaksua sen kirjallisen tuotteen, jota Sprogis itse ei kyennyt tarkoin kääntämään, olleen jokin laaja teos? On syytä kysyä, mitä kirjallisia saksankielisiä tuotteita tuohon aikaan tilanomistaja kaukana Siperiassa olisi laatinut. Tuo kirjallinen esitys on voinut hyvin sisältää mainitut samojedikielen ainekset, joista nimenomaan sanasto-osaa varmaan oli vaikeaa käsitellä.

Kolmanneksi: se että Sprogis mainitsi niiden henkilöiden kansallisuuden, jotka tuomitsivat ja karkottivat hänet, ja puhui vihamiehistään, tuntuu varmasti todistavan, ettei hän ollut mikään rikollinen, vaan henkilö, joka oli ottanut osaa lättäläisten poliittiseen taisteluun silloista venäläistä komentoa vastaan. Sellaisena hän saattoi saada ankaran tuomion. Erikoisesti J. Kreišmanisin kertomat Sprogisin sanat »He tahtoivat masentaa minut . . .» ei missään tapauksessa viittaa rikollisuuteen vaan kansallisiin ja poliittisiin ristiriitoihin.

Myös Sprogisin myöhemmin rehti ja menestyksekkäs tilanhoito Siperiassa tekee rikollisuuden epäilyn aivan mahdottomaksi.

Hiukan arveluttava on maininta, että tämä J. Kreišmanisin ja hänen isänsä ystävä olisi karkotettu Siperiaan. Tuohon aikaan Siperialla kuitenkin tuskin aina tarkoitettiin varsinaista Siperiaa, vaan kai usein yleensä vain Venäjän pohjoisia osia. On kyllä myös mahdollista, että Sprogis oli alun perin tuomittu Siperiaan, mutta että hänet sen sijasta karkotettiin Euroopan-Venäjän arktisille seuduille.

Neljänneksi: myös se, että tämä Sprogis on viettänyt useita vuosia samojedien parissa, tukee olettamustamme. Unkarissa julkaistu aineskokoelma on niin laaja, ettei sen keräämiseen ja muokkaamiseen ole riittänyt kuukauden eikä edes vuodentakaan aika.

Viidenneksi on korostettava sukunimien yhtäläisyyttä. Vaikka Sprogis-nimi Latviassa olikin melko yleinen, ei voi ajatella, että samojedien parissa olisi oleillut useita tämännimisiä henkilöitä.

Kuudenneksi: se tosiasia, että Sprogis ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina ei enää ole etsinyt käsikirjoitustaan, on helppo selittää, jos edellä esittämämme olettamus Sprogisin henkilöllisyydestä on oikea. Sprogisista oli tullut ahkeruutensa ja yritteliäisyytensä ansiosta Siperiassa rikas talonpoika, joka lisäksi omisti suuren tilan. Sen vuoksi häntä pidettiin ja kohdeltiin »kulakkina».

Lopuksi viitattakoon siihen, että hyvinkin luultavasti jotkin painetut uutiset tai vanhat latvialaiset oikeuden pöytäkirjat voisivat sisältää paljonkin tietoja tästä isänmaastaan karkotetusta Sprogisista, josta tuli siperialainen maanomistaja ja melko varmasti samojedikielisen aineskokoelman kerääjä.

Wer ist A. Sprogis, Forscher der samojedischen Sprache, gewesen?

VON KĀRLIS DRAVIŅŠ

Der Verf. versucht die Identität des A. Sprogis festzustellen, der einst das Jurak-Samojedische Sprachmaterial gesammelt hat; dieses Werk ist 1952 von der Akademie der Wissenschaften Ungarns herausgegeben worden. Der Verf. veröffentlicht hier einige Nachrichten, die Hr. J. Kreišmanis (Lettland, z.Z. in Sydney, Australien) nach einer Anfrage in »Ceļa Zīmes«, London, ihm zugeschickt hat. Sie betreffen einen Bekannten von Hr. J. Kreišmanis Vater, welchen auch er selbst 1906 in Kurgan, Sibirien, getroffen hat. Der Verf. versucht zu beweisen, dass die-

ser sibirische Sprogis mit dem genannten Forscher des Samojedischen identisch sein kann, weil die Chronologie, sein Lebensalter, sein Schreiben in deutscher Sprache, auch sein langes Verweilen bei den Samo-jeden gut übereinstimmen. Dieser Sprogis mag also ein etwa wegen politischen Widerstands bestrafte und verschleppte intelligenter Lette gewesen sein, welcher später als reicher Gutsbesitzer in Sibirien lebte. Sein weiterer Verbleib ist unbekannt; vielleicht ist er auf Grund seines Reichtums unter die »Kulaken« geraten.